

Gemeentebestuur Markelo

Door de voorname, statige uitstraling van het gemeentehuis aan de kant van de Goorseweg wekt het de indruk daar al eeuwenlang gestaan te hebben. Dat er tot 1872 de boerderij 't Jacobus stond is moeilijk nog voor te stellen.



De naam van deze boerderij is afgeleid van een vroegere bewoner: Jacobus Varenhorst. Begin 1800 woonde er de familie Dijkink die zich beroepshalve bezig hield met de landbouw, het maken van kuipen en een tijdlang ook met 'tappen'. De familie werd ook wel Kuper Helms genoemd, omdat ze van oorsprong afstamden van de familie Dijkink op 't Helmich. Toen ze dan ook in 1871 de boerderij met erf aan de gemeente Markelo verkochten, vonden ze eerst tijdelijk onderdak in een gedeelte van het huis van Klumpers. Later vertrokken ze naar de Dijkerhoek om een boerderijtje te stichten

op de plaats waar nu de boerderij Lonink/Nijenhuis staat. Ook daar verbleven ze niet lang, binnen enkele jaren vertrokken ze naar Holten omdat ze zich aangetrokken voelden tot de kerkelijke gemeenschap aldaar.

Omdat de verkoop van 't Jacobus door de Dijkinks de komst van 'het huis der gemeente' inluidt, volgt hier eerst een overzicht van factoren die een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van Markelo als gemeente.

Franse tijd

De Franse revolutie in 1789 en de daarop volgende inval van de Franse troepen in ons land in 1795, betekende ook in onze omgeving een grote omwenteling.

Was tot die tijd de macht in Overijssel in handen van de ridderschap (namens het platteland) en van de steden Deventer, Zwolle en Kampen, vanaf de omwenteling mocht ook de gewone man meepraten in de Staten van Overijssel.

Helaas bleek al spoedig dat deze ingrijpende reorganisatie voorlopig voor het grootste deel een theoretische was, waar de modale burger in de praktijk weinig van merkte. De kersverse vertegenwoordigers van Markelo naar de provinciale staten: Heilersig, Houboer, Stam en Kloeken hadden het dan ook na een paar vergaderingen wel bekeken; zij namen al snel niet meer de moeite om naar Zwolle af te reizen.

Stichting gemeente Markelo

Eén van de eerste en ingrijpendste wijzigingen in de bestuursorganisatie was het stichten van gemeenten, naar Frans voorbeeld.

In 1811 werd het richterampt Kedingen opgesplitst. Er ontstond toen een gemeente Goor, die ging bestaan uit de stad Goor plus de marken Kerspel-Goor, Markelo, Stokkum en Herike. Daarnaast de gemeente Rijssen die samengesteld werd uit de stad Rijssen plus o.a. de marken Enter en Elsen.

Eerste gemeentelijke herindeling

In 1818 werd alles al weer veranderd; de oude steden Goor en Rijssen werden zelfstandige gemeenten, terwijl er een nieuwe gemeente Markelo werd gevormd uit de vroegere marken Markelo, Stokkum, Herike, Elsen en Kerspel-Goor. Tegelijkertijd werd een deel van Stokkum - het Westervlier, eigendom van de Heren Schimmelpenninck - overgeheveld naar de



Achterkant oude gemeentehuis met aangebouwde cachot in 1938.

gemeente Diepenheim.

De achtergrond van deze verandering was, dat de machthebbers van vòòr de revolutie hun kans schoon zagen om weer terug te keren naar de oude situatie, dat wil zeggen de steden weer laten regeren door de regenten en het platteland door de adel. Het verklaart bovendien de vreemde constructie waarin de marke Kerspel-Goor, beheerd door het Weldam, opgenomen

moest worden in dezelfde gemeente (Markelo) als de

marke Stokkum, die ook door 't Weldam werd bestuurd.

Dank zij het sterke centrale gezag van Koning Willem I, die strenge regels uitvaardigde, werd de macht van de adel op het platteland toch geleidelijk aan afgebouwd.

Grensaanpassingen

In de loop der jaren is er in de gemeenteraad vele malen gedelibereerd over grensaanpassingen, vooral met de gemeente Goor. Deze was er in 1818 ook wel heel bekaaid vanaf gekomen. Het grondgebied van Markelo liep tot vlak achter de hervormde kerk in Goor en tot het huidige NS-station. Aan de andere kant van Goor begon even voorbij het tegenwoordige Julianaplein ook al weer de gemeente Markelo.

In een raadsvergadering in 1839 bleek de gemeenteraad van Markelo zelfs een groot voorstander te zijn om heel Kerspel-Goor af te staan aan de gemeente Goor. Men vond het maar lastig om in dat verre Kerspel de politie- en onderwijstaken verantwoord uit te voeren. De wens van de raad ging echter niet in vervulling.

Later werd er om elke grensaanpassing fel gestreden. In 1879 was, op voorstel van Goor en met goedvinden van de provincie, Kerspel bijna in z'n geheel overgeheveld naar Goor. Het Goorse voorstel werd in de Tweede Kamer op het nippertje afgestemd. De Markelose raad was daar zeer verheugd over. Men was namelijk ondertussen tot het besef gekomen dat in Kerspel enkele zeer belangrijke belastingbetalers woonden: Weldam, Wegdam en Heckeren.

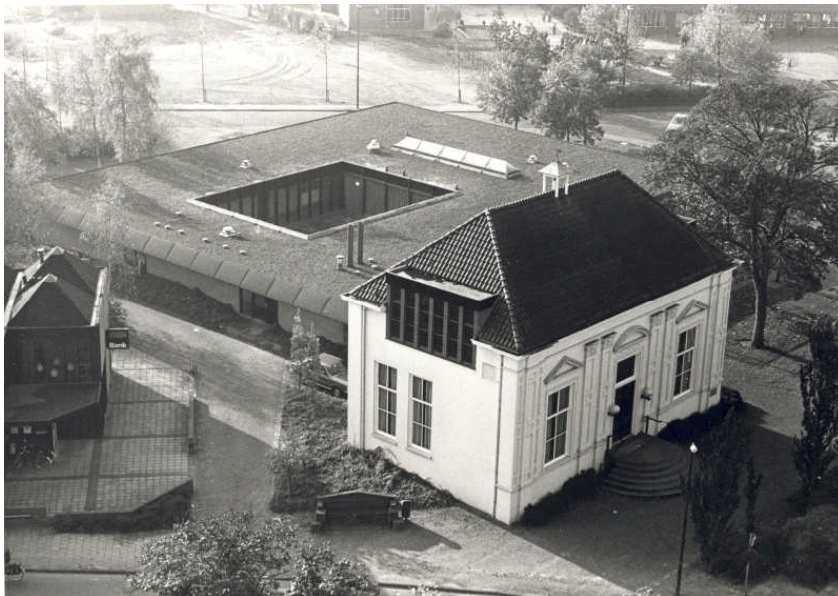
Ten behoeve van woningbouw en industrievestiging in Goor zijn in de loop der tijd toch enkele keren flinke stukken grond aan Goor afgestaan. Lezend in de raadsnotulen blijkt het onderwerp grensaanpassingen ongeveer om de 20 jaar de kop op te steken. In de periode tijdens de Tweede Wereldoorlog zag het er naar uit dat Kerspel bij Goor gevoegd zou worden en dat Markelo en Diepenheim samen zouden gaan. Echter nog nooit zijn de plannen zo concreet en veelomvattend geweest als heden ten dage.

Huisvesting

Hoewel de gemeente Markelo al werd gesticht in 1818, duurde het tot 1872 voordat er een gemeentehuis werd gebouwd.

In die tussenliggende periode heeft het gemeentebestuur dus elders onderdak moeten zoeken. De eerste twintig jaar vond men dat in een gehuurde kamer bij Jan Hendrik Görkink (nu Dollekamp/Hendrik van de Smid,).

Toen in 1837 het huis van Jan Hendrik Görkink in het openbaar werd geveild, deed de gemeente een bod van duizend gulden met de bedoeling op die plaats een nieuw gemeentehuis te laten bouwen. Men viste met dat bod echter achter het net: Albert Warmelink werd de nieuwe eigenaar. Zodoende moest men omzien naar een andere huisvesting, die werd gevonden bij Teunis Görkink (nu slijterij Kistemaker, pand 43). Teunis Görkink liet een stuk



Gemeentehuis met aanbouw

bij z'n huis aanbouwen en verhuurde daarvan een 'opkamer' aan de gemeente.

In 1871 kocht de gemeente 't Jacobus, bestaande uit de woning, de grond en de welput van de familie Dijkink voor de prijs van 1000 gulden. Vervolgens werden er hele reeksen bouwplannen gemaakt, die telkens door de raad werden afgeschoten vanwege de hoogte van de bouwkosten. Uiteindelijk werd het gemeentehuis

gebouwd voor een bedrag van rond de 8000 gulden.

Tragisch genoeg kon de officiële opening van het nieuwe gemeentehuis in 1872 niet meer lijfelijk worden bijgewoond door burgemeester Götte. De grote voorvechter van dit nieuwe onderkomen overleed enkele dagen na de opening, na een ambtsperiode van zestig jaar.

Verbouwingen gemeentehuis

Het gemeentehuis werd in 1938 van binnen grondig verbouwd. Zo kwam er op de verdieping, die tot dan niet gebruikt was, een raads- annex trouwzaal. Aan de achterzijde van het gemeentehuis werden een politiecel en een onderkomen voor het GEB gebouwd.

Deze aanbouw werd in 1972 tegelijk met het aangekochte dubbele woonhuis Stationsstraat 7 en 9 afgebroken om ruimte te maken voor de uitbreiding met de huidige laagbouw.

Cachot

Voordat de politiecel in 1938 werd ondergebracht in het gemeentehuis, werden arrestanten opgesloten in een ruimte bij de oude school (pand 99). Nog eerder - vanaf 1820 - fungeerde een deel van de kerktoren als cachot.

Voor 1800 kende Overijssel nauwelijks gevangnissen. De enige die de provincie rijk was stond in Zwolle: het provinciaal tuchthuis, gesticht in 1738.

Wel bevonden zich in veel plaatsen ruimtes waarin verdachten, in afwachting van hun berechting, tijdelijk konden worden vastgezet. In onze omgeving was dat de drostengevangenis te Diepenheim, omdat in die plaats de toenmalige drost van Twenthe gevestigd was.

Zelfs gerelateerd aan het (beperkte) aantal misdrijven bestonden er zoals gezegd nauwelijks gevangnissen. Daarvoor is een eenvoudige verklaring: 'de rechterlijke macht', onder wie de drost, werkte namelijk op basis van het profijtbeginsel. Het was voor een drost, die persoonlijk de boetes incasseerde en de kosten van de gevangenneming betaalde, niet aantrekkelijk iemand tot gevangenisstraf te veroordelen, dit bracht immers niets op, of erger nog, er moest geld bij.

Bij vermogende delinquenten was de geldboete dientengevolge een veelgebruikt machtsmiddel en hun minder draagkrachtige collega's kregen lijfstraffen of werden verbannen

In de Franse tijd werden gemeenten verplicht om een gevangenis te hebben. Deze wet werd echter nauwelijks nageleefd. In vele dorpen, waaronder Markelo, achtte men een 'hok' in de kerktoren ruim voldoende. Daar konden verdachten en dronkaards tijdelijk worden vastgezet. Goor daarentegen beschikte wel over een 'echte' gevangenis omdat in Goor het kantongerecht gevestigd was. Ondanks fraaie nieuwbouwplannen werd uiteindelijk om financiële redenen slechts celruimte in de kelder van het Goorse gemeentehuis ingericht.

De hygiënische toestanden waren daar zo abominabel dat gevangenen er slechts enkele dagen mochten worden opgesloten, daarna werden ze overgebracht naar Almelo. Het Goorse huis van bewaring, dat werd betaald door de gemeenten Markelo, Diepenheim, Rijssen en Goor, werd in 1884 gesloten.

Burgemeesters



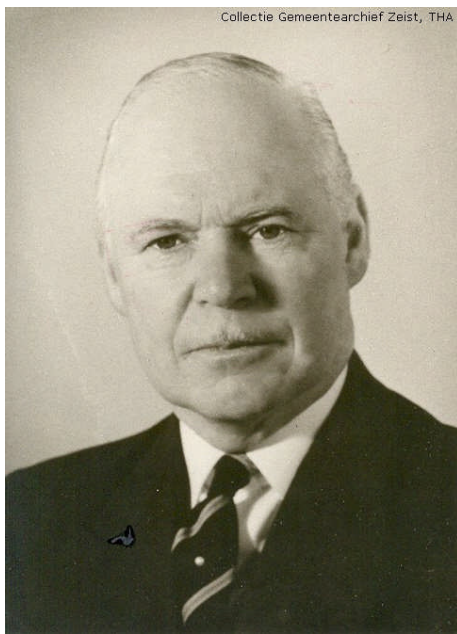
1811-1872: W. Götte (*1788, Willemstad) werd in 1811 'maire' (burgemeester) van Goor, waar Markelo onderdeel van uitmaakte. Na de herindeling van 1818 werd Götte 'gedegradeerd' tot schout van Markelo, om per 1 januari 1825 alsnog weer burgemeester van Goor te worden. Götte was in de periode 1830-1835 nauwelijks aanwezig in Markelo, omdat hij toen als luitenant-kolonel in actieve militaire dienst was vanwege de schermutselingen met België. Assessor Kistemaker was in die jaren waarnemend burgemeester. Burgemeester Götte overleed in 1872 enkele dagen na de officiële opening van het gemeentehuis.



1873-1907: A.L. Nilant (*1831, Olst), woonde tijdens zijn ambtsperiode in het huis dat later hotel Lichtendahl zou worden. Hij kon niet bijzonder goed overweg met de Markelose bevolking. En dat lag waarschijnlijk niet aan de Markeloërs, want ook in zijn vorige gemeente, Vriezenveen had hij zich de vijandschap van de plaatselijke bevolking op de hals gehaald.



1907-1933: P.H. Baron Taets van Amerongen van Natewisch (*1855, Leiden), was van 1888 tot 1928 tevens secretaris van het waterschap De Schipbeek. Hij huldigde, in woord en daad, het devies: recht door zee. Mede daardoor was hij bijzonder populair in Markelo.



1933-1948: Mr. A.P. Korthals Altes (*1903) kwam in 1933 vanuit Oosterhesselen. Hij was tijdens de oorlog, vanaf september 1944, ondergedoken en heeft bij de bevrijding van Markelo, op 9 april 1945, het ambt weer opgenomen. Hij beijverde zich met name voor het behoud van het fraaie Markelose natuurschoon en de oude gebruiken en folklore. Ook in de realisatie van de

uitbreidingsplannen na de oorlog had hij een groot aandeel.

(In de laatste maanden van de oorlog werd Markelo bestuurd door NSB-burgemeesters:

-L. Diemen van 6 oktober 1944 tot 14 maart 1945, werd na de bevrijding gearresteerd. -C.J. van de Pijl, van 14 tot 31 maart 1945, de dag dat hij vluchtte).

Burgemeester Korthals Altes, die op De Hulpe woonde, vertrok in 1948 naar Zeist.



1948-1966: Jhr. Mr. A.J. de Beaufort

(*1912, Amersfoort), had via zijn vrouw, die gouvernante van de Prinsesjes was geweest, nauwe banden met het Koninklijk Huis. Bij zijn huwelijk in 1953 waren de toenmalige prinsesjes Beatrix en Irene de bruidsmeisjes. Er ging een schok door Markelo toen deze aimabele man op 54-jarige leeftijd plotseling overleed, op een zondagochtend wandelend na afloop van de kerkdienst op weg naar zijn huis op de Markeloseberg. Zijn vrouw, Jkvr. Sickinge, beviel enkele weken later van hun vierde kind.



1966-1971: Th. H. de Meester (*1926, Buitenzorg), vertrok naar Zierikzee.



1971-1979: Mr. P. Roscam Abbing (*1939, Amsterdam), was voor hij naar Markelo kwam directie-secretaris bij Fokker. Hij vertrok in 1979 naar Vlagtwedde en van daar naar Rijswijk.



1980-1986: W.A. van Schayck (*1921, Leiden), was vòr Markelo, vanaf 1964 burgemeester geweest van Loenen. Hij werd in 1986 gepensioneerd.



1986-1996: Mr. M.A.P. van Haersma Buma (*1951, Terneuzen) 1986 - 1996, was adjunct-secretaris van de rijksuniversiteit Utrecht geweest en vertrok na tien jaar burgemeesterschap in 1996 naar Voorburg. Hij heeft door zijn daadkrachtig optreden o.a. de ontwikkeling van het toerisme, de herinrichting van het dorp en het op gang komen van de bestuurlijke herindeling gestimuleerd.



1997-1999: Mevr. Y. Verstoep-Bauer (*1938, Rotterdam) werd per 1 februari 1997 benoemd tot waarnemend burgemeester met het oog op de plannen van gedeputeerde staten om Markelo te laten opgaan in een nieuwe gemeente Hof van Twente. Zij was van 1982 tot 1997 burgemeester van Reeuwijk en daarvoor adjunct-directeur van het scheepvaartkantoor G.H. Verstoep, het bedrijf van haar man. Zij overleed net voor dat de gemeente Markelo zou worden opgeheven.

Waarnemend, tot 2001, werd toen de Diepenheimse burgemeester de heer Mulder.

Gemeentebestuur

Toen in 1818 de zelfstandige gemeente Markelo ontstond moest er natuurlijk een gemeenteraad worden benoemd. Deze eerste gemeenteraad werd niet gekozen, maar aangewezen door Gedeputeerde Staten. Daarbij werd met de nodige zorg, uit elk van de Markelose marken, een vertegenwoordiger benoemd. De aangewezen personen behoorden zonder uitzondering tot de belangrijkste belastingbetalers.

De eerste gemeenteraad, werd op 22 juni 1818 geïnstalleerd door gedeputeerde J. van der Poll en bestond uit de volgende zes personen: Jan Boode, de Boa - (Markelo, eerste assessor), Jan Hendrik van Heek, logement De Zwaan - (Dorp, tweede assessor), Willem Odink, Oonk - (Elsen), Berend Hendrik van der Wijck, Stoevelaar - (Herike), Gerrit Jan Nijhuis, Kevelham - (Kerspel Goor), Hendrik Hungerink, De Weerd - (Stokkum).

Opvallend is dat de raadsvergaderingen gedurende de eerste jaren, op instructie van gedeputeerde staten, twee keer per jaar werden uitgebreid met vertegenwoordigers van de eigengeërfde boeren. Dat was bij de behandeling van de begroting voor het volgend jaar en bij de behandeling van de werkelijke uitkomsten van het afgelopen jaar. Deze eigengeërfde boeren waren, vòòr de markeverdeling, 'de grootgrondbezitters' en daardoor ook de belangrijkste belastingbetalers. Men was destijds van mening dat diegenen, die de meeste belasting inbrachten, ook de beslissende stem moesten hebben over de besteding van deze gelden.

Ontwikkeling democratie

Op basis van een rooster van aftreden, moest(en) elk jaar één of twee leden aftreden. Op de



Gemeenteraad anno 1933

voordracht voor het nieuw te verkiezen lid, opgesteld door de raad zelf, stond het af te treden lid echter steeds weer op de eerste plaats. In geval van gezondheidsproblemen en dergelijke werd er wel eens iemand anders gekandideerd, doorgaans de zoon of schoonzoon!

De verkiezing van nieuwe raadsleden was dus een interne aangelegenheid voor de raad. De enige voorwaarde bij nieuwe benoeming was goedkeuring van de provincie. Daar bleek de adel nog veel invloed te hebben. Het is twee keer voorgekomen dat een door de raad uit eigen kring benoemd lid, zonder opgaaf van redenen, door de provincie werd vervangen door iemand van adel.

In 1844 werd G.J. Zwiers (de Boa) door de provincie vervangen door jonker G.W. Bosch van Drakestein van huize Heeckeren in Kerspel-Goor en enkele jaren later moest Jannes Schreurs (Vinkert) zomaar het veld ruimen voor Joannes Jarman van huize Stoevelaar in Herike.

Aan de hierboven beschreven inteelt-tafereeltjes binnen de gemeenteraad kwam een eind na de invoering van de nieuwe grondwet van Thorbecke in 1848.

In 1851 werd in Markelo voor het eerst op basis van echte verkiezingen een gemeenteraad gevormd. Stemgerechtigd waren de gezinshoofden die meer dan 25 gulden per jaar aan gemeentelijke belastingen betaalden. Dat waren er bij die eerste verkiezingen slechts een zestigtal. Naar de huidige maatstaven nog een democratie van niets, maar in vergelijking met de situatie daarvoor een flinke stap in de goede richting.



Wethouder J. Zwiers 1833-1910

Het aantal raadsleden werd bij deze eerste echte verkiezingen gebracht van zes naar elf.

Ook een groot aantal gemeentelijke instructies, reglementen en taakomschrijvingen werden aangepast en vernieuwd. Men begon 150 jaar geleden duidelijk met een schone lei.

De democratie ontwikkelde zich in de loop der tijd heel geleidelijk naar de situatie zoals we die nu kennen. Eerst werd het belastingbedrag waarboven men mocht stemmen stapsgewijs aangepast. Daarna kregen in 1917 alle manlijke inwoners kiesrecht. Bij de eerste raadsverkiezingen is het effect van deze wetswijzigingen te zien: ook vertegenwoordigers uit de minder bevoorrechte bevolkingsgroepen namen zitting in de raad.

In 1919 kregen ook vrouwen kiesrecht. Het zou echter nog tot 1927 duren alvorens de eerste vrouw, B.G.

Nijkamp-Altena (de Stobbe), haar intrede deed in de Markelose gemeenteraad.

Politieke partijen

De rol van de landelijke politieke partijen in de gemeentelijke politiek was aanvankelijk zeer beperkt. Bij de kandidaatstelling werd vooral gelet op de afkomst van de persoon en de buurt, die hij geacht werd te vertegenwoordigen. Pas vanaf het begin van deze eeuw kwamen er aparte kandidatenlijsten, die echter niet de naam van een politieke partij droegen, maar de naam van de lijsttrekker. Achteraf is aan de hand van de op die lijsten voorkomende namen wel ongeveer te achterhalen welke politieke richting men vertegenwoordigde.

De oudste en grootste politieke groepering is Gemeentebelangen, gevolgd door CHU en ARP (CDA) en daarna SDAP/PvdA. De VVD is pas vanaf 1974 actief in de Markelose gemeentepolitiek.

Partijen die tijdelijk een rol hebben gespeeld waren vanaf 1931 tot in de oorlog de NSB en van 1966 tot 1970 de Boerenpartij.

De Markelose NSB ging in eerste instantie van start als afsplitsing van Gemeentebelangen onder de naam 'Algemeen Belang'. Onder leiding van de heren Jager en Platerink sloot men zich al snel aan bij de landelijke NSB. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in de jaren dertig had de NSB in Markelo een flinke kandidatenlijst en wist ook de nodige stemmers te trekken.

Ontwikkeling van de zetelverdeling in de Markelose raad (1920 bij benadering):

19 . .	2 0	3 1	3 9	4 6	5 8	6 2	7 0	7 4	8 2	9 0	9 4	9 8
Gemeente Belang	6	5	4	4	6	5	5	5	4	3	5	4
PvdA	3	3	3	4	4	4	4	3	3	4	2	3
CDA	1	1	2	3	3	4	4	3	3	3	2	3
NSB		2	2									
VVD								2	3	3	4	3

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de gemeenteraad vanaf augustus 1941 door de Duitse bezetter buitenspel gezet. Direct na de oorlog werd, na advies van de burgemeester, door Gedeputeerde Staten een vertrouwenscommissie ingesteld. Deze bestond uit mensen die de diverse geledingen van de Markelose gemeenschap, waaronder het voormalig verzet, vertegenwoordigden. Zij stelden een voorlopige gemeenteraad samen.

Pas in 1946 werd weer via normale verkiezingen een raad samengesteld.

Personeel:

Secretaris

Markelo's eerste burgemeester, Götte werd bij z'n benoeming in 1818 tevens aangesteld als secretaris. Hij genoot dan ook letterlijk twee salarissen en er was zelfs sprake van dat hij er ook nog notarieel werk naast zou gaan doen. Toen hij in 1825 echter ook (weer) als burgemeester van Goor werd benoemd zag hij af van deze notariële aspiraties.

Een dergelijke cumulatie van functies werd van hogerhand bewust getolereerd, omdat de bijbehorende financieel aantrekkelijke omstandigheden capabele mensen zou aantrekken, die in staat waren om, ook in de kleinere gemeentes, uit het niets een gemeentelijke organisatie op te bouwen.

De gemeenteraad was daar blijkbaar minder van overtuigd, want na het overlijden burgemeester Götte, werd - in afwachting van een nieuw benoemde burgemeester - alvast een nieuwe secretaris aangesteld.

Toen de even later benoemde burgemeester Nilant in Markelo arriveerde en ontdekte dat een deel van zijn veronderstelde functie al was vergeven, ontstonden er serieuze problemen.

Resultaat was dat de benoeming van de nieuwe secretaris herroepen moest worden en dat Nilant, net als zijn voorganger, zowel burgemeester als secretaris werd.

Pas bij de komst van de daaropvolgende burgemeester, Taets van Amerongen, werd de dubbelfunctie opgeheven. Dat werd vergemakkelijkt doordat Taets toch al twee functies combineerde, die van burgemeester en secretaris van het waterschap de Schipbeek.

Achtereenvolgens zijn daarna J.G. Planten, W.J. ten Have, A.P. Numans, J. Koops en S. Keun gemeentesecretaris van Markelo geweest, terwijl tegenwoordig A. Averink deze functie bekleedt.

Gemeente-ontvanger

Gemeenteontvangers hadden van oorsprong een nogal bijzondere status. Zij waren niet in loondienst bij de gemeente, maar opereerden als kleine zelfstandigen. Op basis van door de gemeente aangeleverde kohiers incasseerden zij de belastingen, die ze na aftrek van hun eigen drie-procents-marge afdroegen aan de gemeente.

Het beroep werd in de loop der tijd een steeds lucratiever aangelegenheid omdat de belastingen bleven stijgen en het tarief van de ontvangers gelijk bleef. Voorwaarde om voor de functie in aanmerking te komen, was de storting van een flinke borgsom, zodat uiteindelijk alleen kapitaalcrachtigen in aanmerking kwamen voor de baan.

Zo was Jonkheer A.D. van Coeverden tot Wegdam gemeenteontvanger van 1818 tot 1845, welke functie hij ook in Goor uitoefende. Dit gold ook voor z'n opvolger H.J. van Opstall (1845-1880).



In 1880 werd een Markeloër gemeenteontvanger: A.J. Heilersig (Leegten). Hij was tot dat moment wethouder, maar trad af toen hij door de raad tot gemeenteontvanger werd benoemd. Heilersig was in dezelfde periode ook de eerste watergraaf van het waterschap de Schipbeek. De toenmalige secretaris van het waterschap en de latere burgemeester Taets van Amerongen, was medesollicitant naar de functie van gemeenteontvanger.

De functie bleef bijna vijftig jaar binnen de familie Heilersig. G.H. Heilersig volgde in 1897 zijn vader op en oefende de functie uit tot 1917. Elders in dit boek valt over hem te lezen als stichter en eerste voorzitter van de Coöperaties in Markelo. Deze bestuurlijke duizendpoot was bovendien raadslid en lid van de provinciale staten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog

A.J. Heilersig 1836-1919, wethouder, gemeente-ontvanger en watergraaf

fungeerde hij als chef van het distributiekantoor. In 1917 werd hij als gemeenteontvanger opgevolgd door zijn latere schoonzoon B.J. Meengs. De functie van gemeenteontvanger werd in 1926 minder aantrekkelijk, toen de Rijksoverheid een groot deel van de belastingheffing op zich nam. De gemeenteontvanger kwam vanaf toen gewoon in loondienst bij de gemeente.

B.J. Meengs bedankte op dat moment voor die functie en werd het jaar daarop benoemd tot wethouder. Zijn loopbaan verliep aldus tegenovergesteld aan die van A.J. Heilersig.

Gemeentelijke taken:

Veiligheid en Gezondheidszorg

Tot de eerste taken die de gemeente in 1818 toegewezen kreeg behoorden de veiligheid en de gezondheidszorg. In het kader van de veiligheid speelden de veldwachter en ook de nachtwaker een belangrijke rol (zie beschrijvingen onder pand 40 en 44). Ook werd er veel aandacht besteed aan brandweer en schutterij. Daarnaast diende de gemeente te zorgen voor een gemeentelijke arts en een vroedvrouw.

Armenzorg

Direct daarna kwamen de taken die door de gemeenten, na de omwenteling, werden overgenomen van de Kerk zoals de armenzorg, het onderwijs en de zorg voor een begraafplaats.

Voor veel Markeloërs vormden gebrek en armoede destijds een reële bedreiging. Ziekte, tegenslag, een strenge winter en de oude dag konden zomaar het evenwicht tussen inkomsten en uitgaven verstoren. En wie verleende er dan steun?

In de eerste plaats waren dat familie, vrienden en bureu.

Ouderloze kinderen werden opgevangen, alleenstaanden trokken in bij hun kinderen, verwanten of kennissen. Was een dergelijke oplossing niet voorhanden dan moest de gang naar de armenzorg worden gemaakt. Dit was onder invloed van het calvinisme een zuiver kerkelijke aangelegenheid geworden en ontwikkelde zich als zodanig zeer sterk in de loop van de 17e eeuw.

Hoewel de armenzorg in de Franse tijd in principe overging van de Kerk naar de burgerlijke gemeente, bleef de Kerk met de uitvoering belast, zij het onder toezicht van de gemeente. De armenkas van de Kerk ontving jaarlijks een vast bedrag aan subsidie van de gemeente.

Zij die bij een Kerk waren aangesloten werden daar geholpen. Buitenstaanders daarentegen moesten rechtstreeks bij de gemeente aankloppen. Het werd dan vaak een strijd tussen verschillende gemeentes wie voor de kosten van een thuisloze zwerver moest opdraaien.

Per persoon bekeek de Kerk of een aanvraag gehonoreerd moest worden. Iemand die buiten zijn schuld armlastig was geworden werd flink geholpen, waar van toepassing huldigde men daarentegen evengoed het 'eigen schuld dikke bult' principe.



Wethouder J. Rohaan

Tot de armenzorg behoorde ook het onderbrengen van 'bestedelingen'. Arme mensen, veelal kinderen, die niet in hun eigen onderhoud konden voorzien, werden 'in de kost gedaan'. Mensen die deze armen in de kost namen en van onderdak voorzagen kregen daarvoor een kleine vergoeding van de Kerk. Deze vergoeding vormde een welkome aanvulling van de eigen inkomsten, bovendien werden deze bestedelingen, indien ze daartoe in staat waren, flink aan het werk gezet. De invoering van de herziene armenwet van 1912 betekende een grote stap in de goede richting van een meer sociale armenzorg. Vervolgens is vanaf het eind

van de Tweede Wereldoorlog de sociale zekerheid in ons land op het huidige, zeer hoge niveau gekomen. En

ook al is wel eens kritiek op de tegenwoordige zorg van wieg tot graf, de schrijnende gevallen van armoede en gebrek van destijds behoren gelukkig tot het verleden.

Wegen en waterlopen

Niet alleen de kerkelijke taken, ook de activiteiten die van oorsprong tot het takenpakket van de marken behoorden, kwamen in de loop der tijd onder gemeentelijke verantwoordelijkheid. Daarbij valt te denken aan wegen en waterlopen en een deel van de onderwijstaken. De overname van deze taken verliep echter heel geleidelijk, omdat de marken nog tot omstreeks 1850 min of meer bleven functioneren.

De gemeenteraad hield zich in die tijd dus nog slechts bezig met een beperkt aantal kerntaken. Sport, cultuur, kunst, muziekscholen en kindercrèches kwamen toen nog niet voor op de raadsagenda.

Financiën

De gemeente Markelo startte in 1818 met een lege kas. Er was geen geld en men bezat ook geen eigendommen of reserves. Bij het ontstaan van Markelo in dat jaar, was er sprake van een soort boedelscheiding waarin Markelo's afscheiding van Goor, Elsen's 'overkomst' van



Wethouder G.J. Berendsen

Rijssen en de overgang van Westerflier naar Diepenheim waren verdisconteerd. Hierbij bleek dat de toestand van wegen en waterlopen in Elsen aanzienlijk slechter was dan in de andere buurtschappen.

Aangezien Rijssen niet wenste bij te dragen in dit achterstallig onderhoud draaide Markelo op voor de kosten, door te berekenen aan de inwoners van Elsen, die zodoende de eerste jaren meer belasting moesten betalen dan de overige Markeloërs.

Al vanaf het begin valt een duidelijk patroon waar te nemen in de opstelling van de raadsleden ten opzichte van de gemeentelijke problemen: men blijkt vooral oog te hebben voor de belangen van de eigen buurtschap. Een verschijnsel van alle tijden, dat zich ook in de toekomstige gemeente Hof van Twente wel zal gaan voordoen.

Omdat raadsleden zoals gezegd, zelf de belangrijkste belastingbetalers waren, werd er streng gewaakt over

de gemeentelijke uitgaven. In een tijd dat gemeenten nog niet konden beschikken over bijdragen uit centrale,

schierbaar onuitputtelijke Haagse potten, betekende elke nieuwe uitgavenpost een directe belastingverhoging voor hen zelf. Dat dit weinig zogenaamd 'nieuw beleid' uitlokte laat zich raden.

Gemeentelijke begrotingen

Ter illustratie van de gemeentelijke inkomsten en uitgaven volgen hier in tabelvorm enkele gemeentelijke begrotingen over de eerste honderd jaar. Na 1920 werkte de gemeente met rijksuitkeringen, waarvan specificaties, in dit kader, te ver zouden voeren.

ONTVANGSTEN	1819	1840	1860	1880	1900	1920
Gemeentelijke omslag	2100	3000	3000	7000	6500	61300
Opslag rijksbelasting	300	570	745	2230	2425	2250
Accijnzen		520	1500		4965	665
Rijksuitkeringen					8360	23290
Huren, pacht, rente			450	2000	900	1600

ONTVANGSTEN	1819	1840	1860	1880	1900	1920
Schoolgelden		900	600	990	880	1240
Hondenbelasting		350	200	200	200	575
Diversen	20	510		510	25	
TOTAAL	2420	5850	6495	12930	19785	90920

UITGAVEN	1819	1840	1860	1880	1900	1920*
Bestuur	1560	1400	1700	2700	3700	11285
Invordering belasting	90	240	425	550	630	425
Politie en brandweer	367	530	500	1000	1400	3870
Armwezen en gezondheid	259	720	780	1275	1490	4050
Onderwijs	4	2050	2150	6000	7300	42500
Onderhoud gebouwen	70	80			480	1900
Onderhoud wegen	35	380	830	1375	1650	7500
Rente, aflossingen					2595	14500
Sociale verzekeringen						1590
Distributiekantoor						3000
Diversen	35	450	110	30	540	300
TOTAAL	2420	5850	6495	12930	19785	90920

(*1920 inclusief het nieuw opgezette elektriciteitsbedrijf)

Belastingen

De gemeentelijke omslag vormde de belangrijkste inkomstenbron. Ze werd geheven van alle inwoners, die daartoe door de zogenaamde 'zettters' werden ingedeeld in een 20-tal belastingschalen.

De door de raad aangewezen zettters waren niet zelden ex-raadsleden die verondersteld werden goed op de hoogte te zijn met de 'inkomensplaatjes' van de belastingplichtigen. De tarieven, behorend bij de schalen, varieerden in de beginperiode van 50 cent tot 30 gulden per jaar.

Omdat tweehonderd jaar geleden vrijwel niemand een boekhouding voerde en oude sokken fungeerden als bankrekening, deelden de zettters de belastingbetalers in naar eigen inzicht. Hierbij dienden zij zich volgens een uitspraak van de raad te baseren op:'de uiterlijke staat die men voerde''hunne verteringen' en'hun vermoedelijk vermogen'.

Privacy-wetgeving zou nog geruime tijd op zich laten wachten, vandaar dat zowel de indeling als de behandeling der bezwaarschriften aanvankelijk openbaar waren. Veel 'bezwaarmakers' vergeleken zich met hun buurman of een kennis en concludeerden daaruit te hoog te zijn ingeschaald. Het is frappant hoeveel de zeters, bij de behandeling van zo'n bezwaarschrift, wisten van de financiële toestand van de betreffende persoon: welke erfenissen men had gehad, aan wie men geld had uitgeleend, wanneer en tegen welke prijs er grond was verkocht etc. Hedendaagse boekhoudingen geven nauwelijks méér informatie.

Welgestelden

Om een indruk te geven waar in de gemeente Markelo de meeste welgestelden woonden, volgt hier een overzicht met het aantal gezinshoofden per buurtschap, die in 1822 meer dan 25 gulden per jaar aan belasting betaalden ('welgestelden').

Buurtschap	Aantal inwoners	'Welgestelde' gezinshoofden	In procenten van aantal inwoners
Markelo	868	25	2,9%
Stokkum	697	24	3,4%
Elsen	650	23	3,5%
Herike	454	11	2,4%
Kerspel-Goor	417	15	3,6%
TOTAAL	3086	98	3,2%

Dat Herike, volgens deze globale cijfers, zo laag scoort vindt z'n oorzaak in het feit dat daar veel kleine boeren op de schrale veldgrond (o.a. de Pothoek, de Brinkerhoek en de Haa) niet



Wethouder A.R. van de Wolde

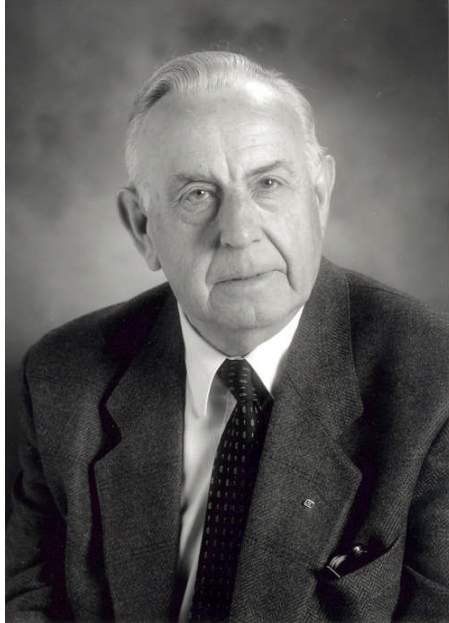
meer dan een schamel inkomen wisten te verwerven. Hoewel de buurtschap Markelo (inclusief Dijkerhoek en Achterhoek) vrij veel welgestelden telde is het gemiddelde percentage aan de lage kant door de concentratie van relatief veel inwoners in het dorp, van wie er slechts weinigen een boven-gemiddeld inkomen verwierven. Zij die daar wel in slaagden, zaten dan ook direct zeer hoog in de boom.

Tot die 'bovenmodale dorpingen' behoorden: J.H. Görkink, J.H. van Heek, molenaar M.Horstink, W. Kistemaker, G.H. Lammertink, G. Loos en A. Warmelink op Stokkentreeft. Laten we de boeren uit de Wiemerinkhoek buiten beschouwing, dan resteren er in de dorpskern slechts drie 'welgestelden': Görkink, Van Heek en Warmelink.

Foezel-accijnzen

Vanaf omstreeks 1920 werd de gemeentelijke omslag gebaseerd op het inkomen en vanaf 1926 werd deze belasting geheven door het rijk.

Andere inkomsten vormden de opslag op de rijksbelastingen: de grondbelasting en de personele belasting. Ook de accijns op gedistilleerd vormde een welkome bron van inkomsten. Incassering en controle hierop verliep echter zeer moeizaam. Ondanks omvangrijke controle-maatregelen werd er intensief illegaal 'foezel' gestookt en gesmokkeld.



Wethouder H.J. Lonink

Er was zelfs precies voorgeschreven over welke wegen alcoholische drank vervoerd mocht worden. Werd men daarbuiten met sterke drank betrapt, dan volgde onherroepelijk een bekeuring. Er was zelfs een gemeentelijke 'peiler', die de tapperijen langs ging om de voorraad drank vast te stellen.

Algemeen beeld gemeentelijke begrotingen

Aan de uitgavenkant valt met name de grote en continue stijging van de onderwijsuitgaven op. Met de kwaliteit van het onderwijs steeg ook de beloning van de onderwijzers.

Vanaf 1900 zien we aan de ontvangstenkant de eerste rijksuitkeringen en aan de uitgavenkant de stijging van interest en aflossingen, wat betekent dat er flink geïnvesteerd werd met geleend geld. Ook de eerste sociale verzekeringspremies worden zichtbaar (ambtenarenpensioenen). De distributiemaatregelen in verband met

de voedselvoorziening in en na de

Eerste Wereldoorlog, vormden ook een flinke kostenpost.

Geconcludeerd kan worden dat er tot 1900, met uitzondering van het onderwijs, nauwelijks wat veranderde in de gemeentelijke activiteiten. In de jaren dertig werd er ingrijpend bezuinigd. Meerdere keren werden de salarissen van al het gemeentepersoneel verlaagd. De bezuinigingen van de afgelopen decennia verbleken nogal in vergelijking met de drastische ingrepen uit de jaren dertig.

De gemeentelijke geldstromen zijn vooral na de Tweede Wereldoorlog jaarlijks indrukwekkend toegenomen.

Nu sinds 2001 Markelo is opgegaan in de nieuwe fusiegemeente Hof van Twente, is het gemeentebestuur op aanzienlijk grotere afstand van de bevolking komen te staan. Hoewel het nieuwe gemeentebestuur er alles aan doet om de kernen bij alle beleid te betrekken, is de relatie bestuur – bevolking gevoelsmatig allemaal wat koeler geworden.